

SOCIAL BAGGRUND OG VALG AF VIDEREGÅENDE UDDANNELSE OG JOB

Udarbejdet af:

Kristian Thor Jakobsen, cheføkonom og underdirektør

Udgivet februar 2023

Tænk tanken DEA

Fiolstræde 44

1171 København K

www.dea.nu

Indhold

Baggrund.....	5
Implikationer	9
Valg af videregående uddannelse og social baggrund.....	12
Social baggrund og forskelle mht. job og løn	21
Data og metode.....	26
Litteraturliste.....	29
Bilag.....	31

01

Baggrund

Baggrund

Danmark bliver typisk fremhævet som et af de lande i verden, hvor den sociale mobilitet er højest, fx ift. hvor meget børns indkomstniveau som senere voksne hænger sammen med deres forældres indkomstniveau (OECD, 2018; World Economic Forum, 2020). Der er altså alt andet lige gode rammer for, at børn og unge kan realisere deres fulde potentiale ift. uddannelsessystemet og arbejdsmarkedet uanset baggrund og ressourcer som barn og ung. Det er dog også blevet fremført, at en væsentlig årsag til, at Danmark klarer sig godt, når vi fx ser på indkomstmobilitet, er, at Danmark har en markant omfordeling af indkomst via skatter og overførsler (Landersø and Heckman, 2017). Og når vi ser på uddannelsesmobiliteten, altså hvor meget forældres uddannelsesniveau flugter med deres børns, er der stadig betydelige udfordringer ift. at løfte børn fra relativt ressourcetsvage hjem ind i uddannelsessystemet på samme niveau som for børn fra mere ressourcestærke hjem (Heckman and Landersø, 2022). De videregående uddannelser har fået både flere studerende fra lavindkomstfamilier og særligt flere studerende med i udgangspunkt svagere faglige forudsætninger fra 2008 og frem til i dag (DEA, 2022a).

Hvis vi ser på de videregående uddannelser, er der til gengæld også en betydelig social ulighed med hensyn til, hvem der læser hvilke uddannelser. Fx er statskundskab på Københavns Universitet kendetegnet ved at være den uddannelse, hvor hhv. arbejderklassebørns (ufaglærte/faglærte forældre) og akademikerbørns chancer for gennemføre uddannelsen er mest ulige (Thomsen, 2022a). En del af denne chanceulighed skyldes, at børn og unge fra relativt ressourcetsvage hjem også typisk opnår et lavere karaktersnit i grundskole såvel som på de gymnasiale uddannelser. Og statskundskab er blandt de uddannelser med et højt adgangssnit, da der er flere ansøgere end studiepladser.

Samtidig er frafaldet dog også størst blandt unge fra ressourcetsvage hjem sammenlignet med øvrige unge, selv når vi ser på unge med relativt høje karaktersnit fra de gymnasiale uddannelser (DEA, 2020; Thomsen, 2022b). Der er fx næsten 20 pct. større sandsynlighed for, at studerende fra topindkomstfamilier fuldfører en påbegyndt universitetsbachelor end studerende fra lavindkomstfamilier, når man ser på studerende med relativt lave såvel som høje gymnasiekarakterer.

Alt i alt tegner der sig altså et billede af, at der er betydelig forskel, når det kommer til valg af videregående uddannelse, hvis vi opdeler unge efter social baggrund. En medvirkende årsag til dette er sammenhængen mellem socioøkonomisk baggrund og gymnasialt karaktersnit, hvilket trækker i retning af, at relativt færre unge med ressourcetsvag baggrund vil kunne få adgang til videregående uddannelser med høje adgangssnit. Dette er skyldes, både at færre fra ressourcetsvage familier tager en gymnasial uddannelse, og at de, der gør, typisk også får lavere karaktersnit.

Derudover trækker den øgede frafaldssandsynlighed på en videregående uddannelse for unge fra ressourcetsvage hjem også i retning af øget forskel mellem personer fra hhv. lav- og topindkomstfamilier, når det kommer til andelen af unge med en videregående uddannelse.

En sådan forskel mht. andel med videregående uddannelse udgør på den ene side et muligt tab for den enkelte med ressourcetsvag baggrund, der ikke får eller har de samme muligheder som personer med flere ressourcer. På den anden side kan forskellen også være en udfordring for samfundet som helhed, hvis der er personer, der via deres baggrund ikke får udnyttet deres potentiale eller talent fuldt ud.

Det nye regeringsgrundlag indeholder fx denne formulering: "Uddannelser skaber muligheder for den enkelte og en stærkere fremtid for os alle. Gode uddannelser er afgørende, hvis Danmark skal have et stærkt velfærdssamfund, og hvis vi skal kunne udvikle nye løsninger og teknologier i fremtiden og samtidig producere dem herhjemme." Så her er det også klart, at det danske samfund risikerer at stå mindre stærkt, hvis der er barrierer i samfundet, der gør, at ikke alle unge får udnyttet deres faglige talent fuldt ud.

Denne analyse vil kigge nærmere på endnu en mekanisme, der kan trække i retning af øget social ulighed, nemlig selve valget af videregående uddannelse blandt unge med samme gymnasiale karaktersnit. Vi undersøger altså, i hvor høj grad unge fra hhv. ressourcetsvage og ressourcestærke hjem vælger de samme videregående uddannelser, når vi sammenligner unge med samme gymnasiale karaktersnit. Vi ser på, både hvorvidt den unges eget karaktersnit matcher de studerendes generelle karaktersnit på uddannelsen, og hvor den valgte uddannelse rangerer ift. forventet lønniveau.

Dernæst ser vi også på beskæftigelse og løn som 40-årig for at se, om forskelle mht. social baggrund også viser sig, når vi sammenligner personer med samme videregående uddannelse, men med forskellige opvækstvilkår. I Storbritannien er der fx et løngab på 16 pct. mellem personer opvokset i familier med hhv. få og mange ressourcer, men med samme uddannelse og type af job som voksne (Friedman and Laurison, 2020). I Danmark er det også blevet kortlagt, at personer, hvis forældre optræder i Kraks Blå Bog, har 80 gange større sandsynlighed for at tilhøre magteltiten sammenlignet med den øvrige befolkning (Larsen et al., 2015).

Hovedkonklusionerne er:

- Unge fra lavindkomstfamilier vælger uanset karaktersnit i højere grad videregående uddannelser, hvor de medstuderende har lavere karaktersnit, og hvor lønniveauet er lavere, sammenlignet med unge fra topindkomstfamilier med samme karaktersnit. De største forskelle mht. valg af uddannelse findes blandt unge med gymnasiekarakterer omkring og lidt over middel.
- Fx vælger 21 pct. af de unge fra lavindkomstfamilier, der har et middel karaktersnit fra deres gymnasiale uddannelse, at starte på en uddannelse, hvor de studerende kan forvente et lønniveau blandt de 20 pct. højeste. 32 pct. af de unge fra topindkomstfamilier med samme gymnasiale karaktersnit vælger det samme.
- Hvis vi sammenligner 40-årige med samme videregående uddannelse, kan vi samtidig se, at personer opvokset i lavindkomstfamilier tjener mindre, og færre er typisk ansat til ledelsesarbejde. Hvis vi fx ser på kandidater inden for "Informations- og kommunikationsteknologi" arbejder 5 pct. af de 40-årige fra lavindkomstfamilier som ledere, mens 10 pct. fra topindkomstfamilier gør det samme.
- Samlet set er der en indkomstforskel på 22 pct. mellem 40-årige med videregående uddannelse opvokset i hhv. lavindkomst- og topindkomstfamilier. Hvis vi tager højde for baggrundskarakteristika som fx uddannelsesniveau, dimittendår og gymnasialt karaktersnit, bliver forskellen reduceret til 11 pct. Hvis vi sammenligner personer med samme uddannelse og ansat i samme branche, bliver forskellen yderligere reduceret til 9 pct. Altså stadig en betydelig indkomstforskel alt efter opvækstvilkår. Indkomstforskellen for mænd og kvinder i denne gruppe ligger på ca. 14 pct.
- Hvis vi ser på indkomstforskellene inden for de enkelte uddannelser, er de særligt markante blandt 40-årige med en kandidatuddannelse inden for fx "Samfundsøkonomi" og "Jura og erhvervsret". Her er der en indkomstforskel mellem personer fra hhv. top- og lavindkomstfamilier på 120.000-140.000 kr. svarende til 22-23 pct. Der er faktisk kun ét fagområde, hvor personer fra lavindkomstfamilier som 40-årige tjener mere end dem opvokset i topindkomstfamilier, hvilket er "Tandpleje og tandbehandling".

02

Implikationer

Implikationer

Alt i alt peger analysen på, at der stadig er betydelig forskel mht. valg af videregående uddannelse alt efter opvækstvilkår, selv når vi sammenligner unge, der har de samme faglige forudsætninger bedømt ud fra deres gymnasiale karaktersnit. Der er altså en klar tendens til, at unge fra lavindkomstfamilier vælger uddannelser, hvor de selv har et højere karaktersnit end deres medstuderende, og at de vælger uddannelser forbundet med et lavere lønniveau.

Især det sidste er værd at hæfte sig ved, når man kigger på den sociale mobilitet i Danmark, særligt indkomstmobiliteten. For denne analyse peger på, at det ikke alene er et lavere gymnasialt karaktersnit, der gør, at unge fra lavindkomstfamilier halter efter unge fra mere ressourcestærke familier, når det kommer til deres indkomst som voksne. Det er også, fordi unge fra lavindkomstfamilier systematisk vælger uddannelser forbundet med lavere indkomst. Det er derfor klart, at hvis man kan få unge fra lavindkomstfamilier til i lidt højere grad at vælge de samme uddannelser, som unge fra topindkomstfamilier gør, vil det alt andet lige forbedre indkomstmobiliteten for unge fra relativt ressourcetsvage familier.

Spørgsmålet er, hvad der ligger til grund for, at unge fra ressourcetsvage hjem, men med udemærkede eller gode faglige forudsætninger, vælger andre uddannelser end unge fra topindkomstfamilier. På den ene side kan forskelle mht. uddannelsesvalg mellem unge med samme karaktersnit fra hhv. lav- og topindfamilier være et udtryk for interesseforskelle. Altså at opvækstvilkårene præger de unges præferencer ift. bl.a. uddannelse. I dette tilfælde en mindre tilbøjelighed til at søge mod uddannelser forbundet med en højere indkomst, hvis unge er opvokset i hjem med relativt færre ressourcer. På den ene side kan det være pga., at unge fra lavindkomstfamilier ikke prioriterer fx løn lige så højt som andre unge. På den anden side kan vi dog også se, at unge fra lavindkomstfamilier oftere vælger uddannelser, hvor de ligger væsentligt over deres medstuderende ift. karaktersnit. Så noget kunne tyde på, at de måske i højere grad undervurderer deres egne forudsætninger for at gennemføre en given videregående uddannelse. Fx i form af en lavere selvtillid blandt unge fra lavindkomstfamilier ift. at kunne leve op til kravene på uddannelser, hvor de medstuderende har høje karaktersnit. Og vi ved også, at de fleste unge alt andet lige er tiltrukket af uddannelser forbundet med højere løn (DEA, 2022b, 2022c).

Det er samtidig vigtigt at notere sig, at de største forskelle mht. valg af uddannelse faktisk ikke findes blandt unge med relativt høje karaktersnit, men blandt unge med et karaktersnit omkring og lidt over middel. Så hvis fokus primært bliver rettet mod unge med høje karaktersnit fra de gymnasiale uddannelser ift. social mobilitet, så vil indsatsen ikke være fokuseret på den gruppe, hvor den sociale ulighed i valg af uddannelse tilsyneladende er størst.

Vi ved også, at de indsætter, som de videregående uddannelser tilbyder ift. at integrere de studerende, primært er rettet mod den brede gruppe af studerende, mens tiltag rettet specifikt mod fx studerende fra ikke-uddannelsesvante hjem har været fraværende (DEA, 2020). Dette mangel på fokus på social mobilitet kan medvirke til, at studerende fra ressourcetsvage hjem også har svært ved at se sig på uddannelserne i det hele taget og derfor helt fravælger dem.

Analysen peger desuden på, at forskellene alt efter opvækstvilkår også viser sig, når vi kigger på personer med den samme videregående uddannelse. Der er dermed tydelige forskelle fx mht., hvor meget personer fra hhv. lav- og topindkomstfamilier tjener efter endt uddannelse, selv når vi tager højde for de øvrige baggrundskarakteristika og fx branchen, man er ansat i. Dette indikerer,

at selv når unge fra ressourcetsvage hjem fuldfører videregående uddannelser, opstår de samme muligheder på arbejdsmarkedet ikke nødvendigvis for dem i samme grad som for personer opvokset i mere ressourcestærke familier.

Et relevant spørgsmål er, om det, foruden tab af muligheder for den enkelte, også er et tab for samfundet, hvis de umiddelbart mest kvalificerede ikke finder vej til de mest udfordrende og kompetitive job, der aflønnes højest. Når vi sammenligner indkomstforskellen for unge med samme karkersnit fra hhv. lav- og topindkomstfamilier, er den lidt mindre end den, vi finder mellem køn, når vi kigger på de samme personer. Men dette perspektiv på chanceulighed fylder meget lidt i samfundsdebatten. Resultaterne i denne analyse peger på, at vi med fordel kan inkludere spørgsmålet om betydningen af socioøkonomisk baggrund, når vi debatterer chanceulighed ift. løn.

03

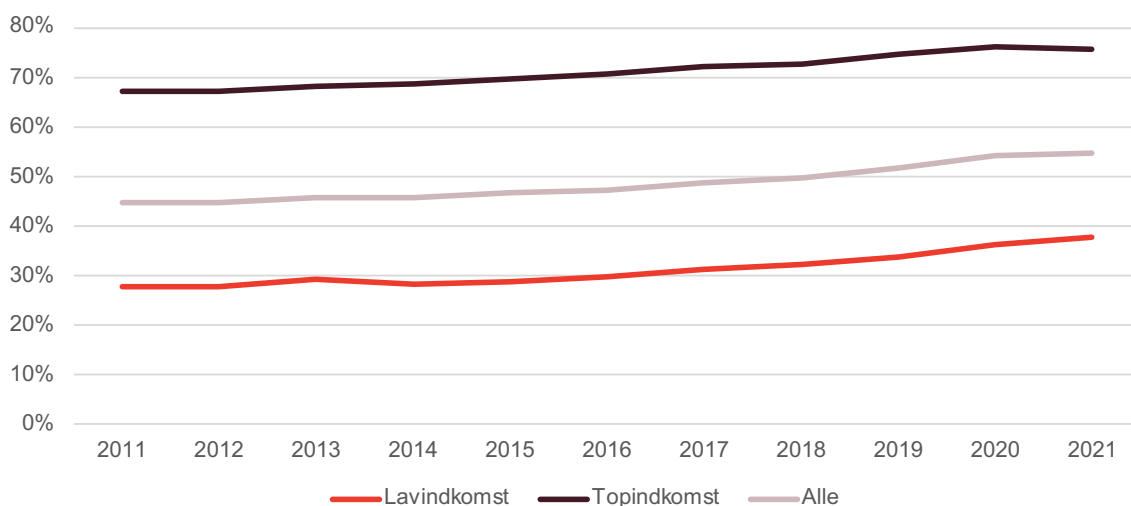
Valg af videregående uddannelse og social baggrund

Valg af videregående uddannelse og social baggrund

Andelen af 30-årige, der har eller er i gang med en videregående uddannelse, er steget støt fra 2011 og frem til i dag, jf. Figur 1. Hvis vi opdeler de 30-årige efter deres forældres indkomstniveau, kan vi se, at andelen er steget for alle 30-årige, uanset om de havde forældre med en relativt høj eller relativt lav indkomst.¹

Andelen af 30-årige med forældre, hvis indkomst lå blandt de 20 pct. laveste (herfra kaldet lavindkomstfamilier), med videregående uddannelse er steget fra 28 pct. i 2011 til 38 pct. i 2021. Samme andel af 30-årige med forældre, hvis indkomst lå blandt de 20 pct. højeste (herfra kaldet topindkomstfamilier), er steget fra 67 til 76 pct. Der er altså klar forskel mht., hvor mange 30-årige der har eller er i gang med en videregående uddannelse, alt efter forældrenes indkomstniveau. Dette er i sig selv ikke overraskende givet den tætte sammenhæng mellem opvækstvilkår og fx unges karaktersnit fra grundskolen såvel som de gymnasiale uddannelser.²

Figur 1 // Andel af 30-årige, der er i gang med eller har en videregående uddannelse, opdelt efter forældres indkomstniveau

Kilde: egne beregninger på baggrund af registerdata fra Danmarks Statistik

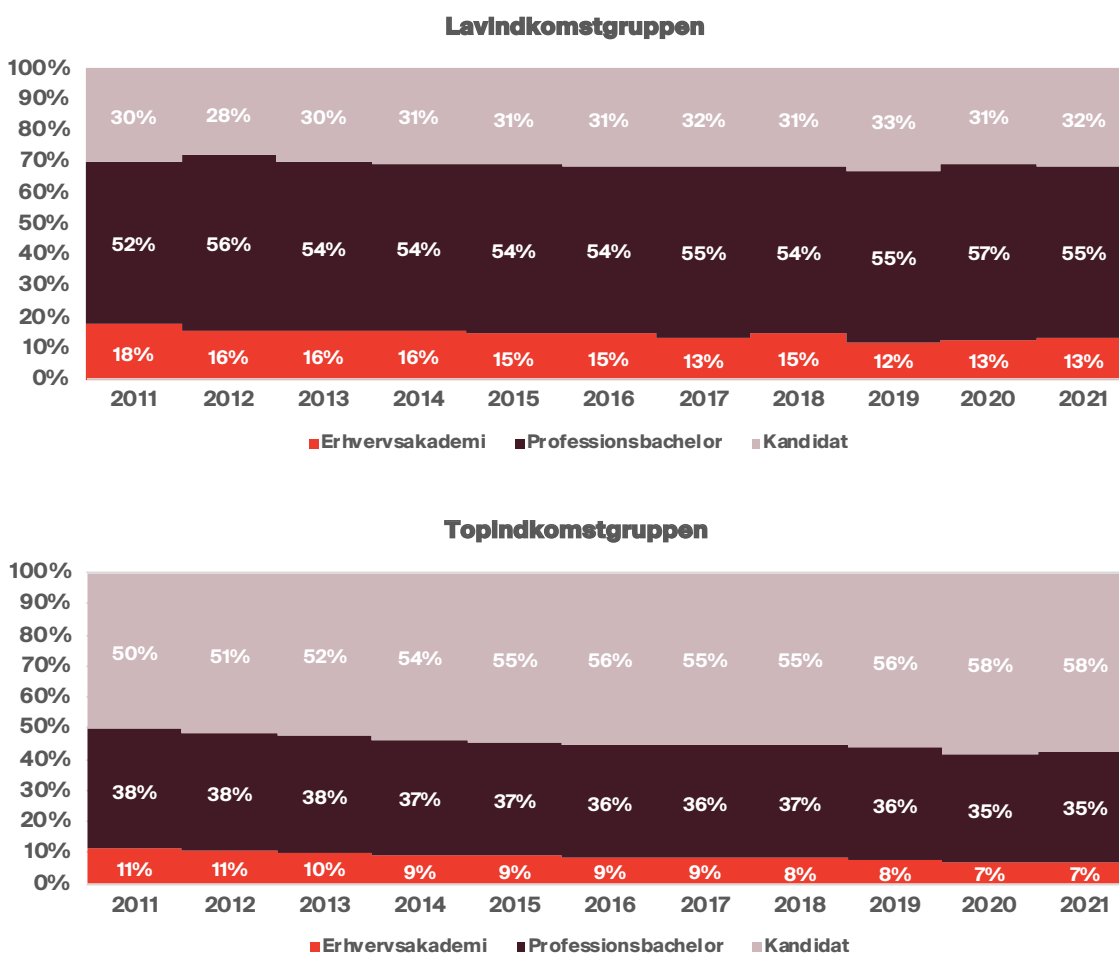
Anm.: Forældrenes indkomstniveau er beregnet, da de 30-årige var 14-16 år.

Der er også tydelig forskel på, hvilken videregående uddannelse de 30-årige enten har fuldført eller er i gang med, alt efter om de 30-årige er fra lav- eller topindkomstfamilier, jf. Figur 2. Omkring en tredjedel af de 30-årige fra lavindkomstfamilier har eller er i gang med en kandidatuddannelse, mens omkring hver ottende har tilknytning til en erhvervsakademiuddannelse (EA). Blandt 30-årige opvokset i topindkomstfamilier tager over halvdelen en kandidatuddannelse, og andelen har været støt stigende over årene fra 50 pct. i 2011 til 58 pct. i 2021. Samtidig har andelen fra samme gruppe, der tager en professionsbacheloruddannelse (PB) eller EA, begge været faldende.

¹ Vi tager udgangspunkt i forældrenes indkomst, da de 30-årige var 14-16 år.

² Se bilaget for figur over unges karaktersnit fra de gymnasiale uddannelser opdelt efter forældrenes indkomstniveau.

Figur 2 // Uddannelsesniveaue blandt de 30-årige, der er i gang med eller har en videregående uddannelse, opdelt efter forældres indkomstniveau

Kilde: egne beregninger på baggrund af registerdata fra Danmarks Statistik

Anm.: Forældrenes indkomstniveau er beregnet, da de 30-årige var 14-16 år.

Det lavere gymnasiale karaktersnit blandt unge fra lavindkomstfamilier er en klart medvirkende årsag til, at fx en større andel fra denne gruppe har eller går på en PB, da adgangskravet til disse uddannelser typisk er lavere sammenlignet med fx kravene til en kandidatuddannelse.

Men unge med samme karaktersnit fra de gymnasiale uddannelser vælger også forskellige videregående uddannelser overordnet set. For at illustrere dette ser vi på de unge med gymnasial baggrund fra hhv. lav- og topindkomstfamilier, der starter på en videregående uddannelse, senest når de er fyldt 23 år. Og vi sammenligner først, hvordan de unges karaktersnit fra deres gymnasiale uddannelse matcher med karaktersnittet for de øvrige af dem, der starter på samme uddannelse og institution, altså deres medstuderende.

Dette gør vi groft sagt ved først at inddele de unge efter, hvor de rangerer ift. deres karaktersnit fra deres gymnasiale uddannelse. Så vi samler altså de unge i grupper med nogenlunde ens gymnasiale karaktersnit.

Dernæst ser vi på, hvilken videregående uddannelse og uddannelsesinstitution de unge har valgt at starte på, og rangerer disse uddannelser efter det gymnasiale karaktersnit blandt alle unge, der er startet på denne uddannelse. Så hvis en given uddannelse tilhører den sidste percentil (den 100. percentil) betyder dette, at de unge på denne uddannelse har et samlet karaktersnit, der er blandt de 1 pct. højeste.³

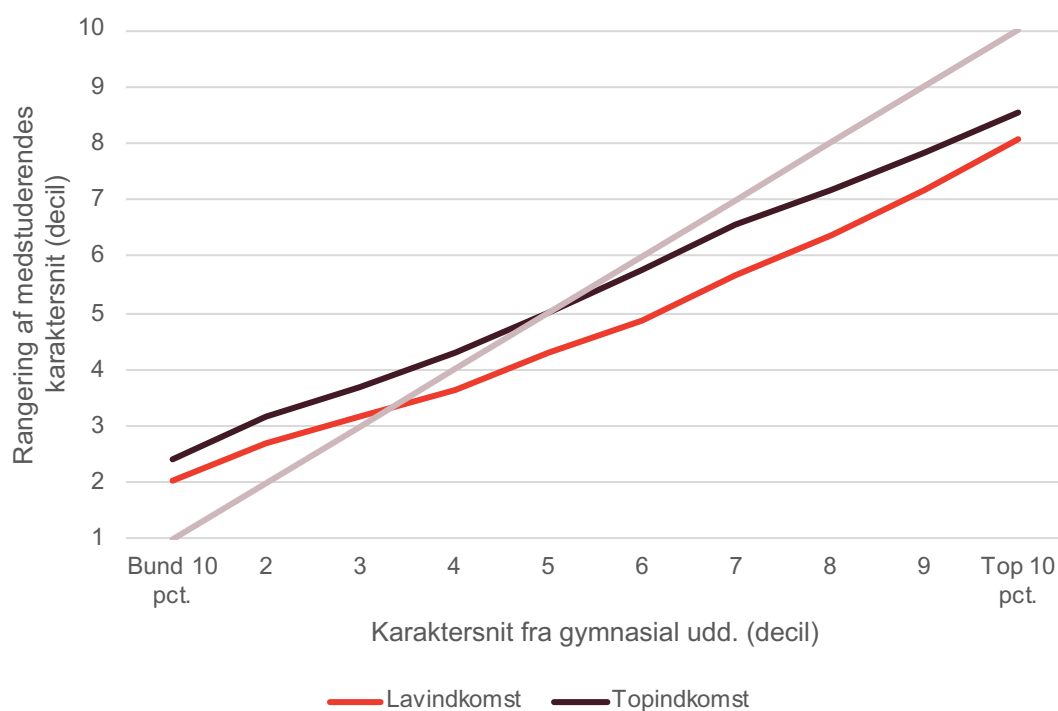
Og vi ser så på, om en ung vælger en uddannelse, hvor vedkommendes medstuderendes karaktersnit er nogenlunde på niveau med den unges eget karaktersnit, eller om den unge har et meget højere eller lavere karaktersnit end de øvrige studerende.

For det første kan vi se, at der er en stærk sammenhæng mellem de unges eget karaktersnit og karaktersnittet blandt deres medstuderende uanset de unges sociale baggrund, jf. Figur 3. Fx kan vi se, at de unge med de højeste karakterer fra de gymnasiale uddannelser (top 10 pct.) i gennemsnit vælger uddannelser, hvor karaktersnittet blandt de studerende ligger blandt de 15-20 pct. højeste blandt alle videregående uddannelser.

Vi kan samtidig se, at der er tydelig forskel på, hvilken uddannelse unge fra hhv. lav- og topindkomstfamilier vælger at starte på, når vi rangerer uddannelserne efter, hvor høje gymnasiale karakterer de studerende på uddannelsen har. Uanset hvilke karakterer de unge selv har fra de gymnasiale uddannelser, vælger unge fra lavindkomstfamilier uddannelser, hvor karaktersnittet blandt de medstuderende er lavere, sammenlignet med de uddannelser, som unge fra topindkomstgruppen vælger. Dette er illustreret i figuren, ved at kurven for de unge fra lavindkomstfamilier ligger under kurven for unge fra topindkomstfamilier for alle ti grupper unge, når de er fordelt efter deres eget karaktersnit.

³ Se en detaljeret gennemgang i "Data og metode". Uddannelserne er vægtet efter, hvor mange studerende der starter på den enkelte uddannelse. Se også Campbell et al. (2022).

Figur 3 // Forskel mht. rangering mellem den unges eget gymnasiale karaktersnit og karaktersnittet blandt de studerende på den valgte videregående uddannelse

Kilde: egne beregninger på baggrund af registerdata fra Danmarks Statistik

Anm.: Inkluderer personer, der færdiggjorde en gymnasial uddannelse i 2011-2015 og startede på en videregående uddannelse, inden de fyldte 24 år. Forældrenes indkomstniveau er beregnet, da personerne var 14-16 år.

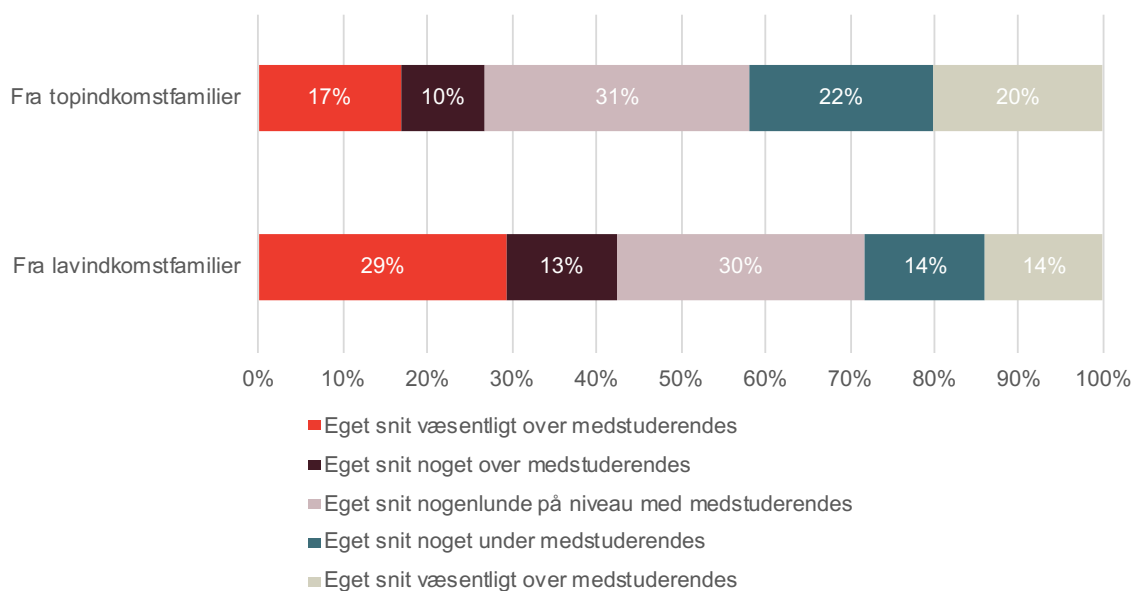
Så ikke alene har unge fra lavindkomstfamilier typisk et lavere karaktersnit fra de gymnasiale uddannelser, når de skal søge en videregående uddannelse. De vælger også oftere uddannelser, hvor deres eget karaktersnit overstiger karaktersnittet blandt deres medstuderende, sammenlignet med unge fra topindkomstfamilier. På den måde er der altså forskel mht. valg af videregående uddannelse og de medstuderendes karaktersnit, når vi opdeler de unge efter, om de er opvokset i en lav- eller topindkomstfamilie.

En sidste interessant ting at notere sig er, at den største forskel mellem de to grupper af unges valg af uddannelse, ift. om de vælger uddannelser, hvor de medstuderendes karaktersnit har omkring det samme karaktersnit som dem selv, faktisk ikke findes blandt unge med hverken de højeste eller laveste karaktersnit. Det er derimod særligt blandt de unge, der har et karaktersnit omkring midten, hvor unge fra topindkomstfamilier i højere grad søger mod uddannelser, hvor karaktersnittet ligger over eller er på niveau med deres eget sammenlignet med unge fra lavindkomstfamilier.

Fx vælger lige knap 30 pct. af de unge fra lavindkomstfamilier med karakterer, der placerer dem i midten af karakterfordelingen (5. og 6. decil) at starte på videregående uddannelser, hvor deres eget karaktersnit er væsentligt over deres medstuderendes, jf. Figur 4. En del færre unge med samme gymnasiale karakterer, men fra topindkomstfamilier – 17 pct. – vælger det samme. Omvendt vælger 42 pct. af de unge fra denne gruppe at starte på uddannelser, hvor deres eget karaktersnit ligger noget eller væsentligt under karaktersnittet på uddannelsen generelt, hvilket kun 28 pct. af de unge fra lavindkomstfamilier med samme karakterer vælger at gøre.

En alternativ måde at vise, at unge fra topindkomstfamilier i højere grad søger mod uddannelser, hvor karaktersnittet er højere blandt de øvrige studerende sammenlignet den unges eget karaktersnit, er at se på andelen af de unge, der starter på en uddannelse, hvor karaktersnittet blandt de studerende ligger blandt de 20 pct. højeste. 16 pct. fra lavindkomstfamilier med middelkarakterer er startet på en af disse uddannelser, mens andelen ligger på 26 pct. for unge fra topindkomstfamilier.

Figur 4 // Forholdet mellem unges karakterer fra deres gymnasiale uddannelse og karaktersnittet blandt de studerende. Kun for unge med middelkarakterer fra deres gymnasiale uddannelse.

Kilde: egne beregninger på baggrund af registerdata fra Danmarks Statistik

Anm.: Inkluderer personer, der færdiggjorde en gymnasial uddannelse i 2011-2015 og startede på en videregående uddannelse, inden de fyldte 24 år. Forældrenes indkomstniveau er beregnet, da de 30-årige var 14-16 år. Middelkarakterer er defineret som at have et gymnasialt karaktersnit i 5.-6. decil.

I stedet for at se på, i hvor høj grad unge matcher med deres valgte uddannelse ift. karaktersnittet på uddannelsen, kan vi også se på, om den udvalgte uddannelse rangerer på nogenlunde samme niveau som den unges eget karaktersnit, ift. indkomsten forbundet med den uddannelse. Så i stedet for at rangere den enkelte uddannelse efter karaktersnittet blandt de studerende, rangerer vi uddannelsen efter dens lønniveau.⁵ Så vi ser fx på, om de unge med de højeste gymnasiale

⁴ "Væsentligt over" er defineret som, at en person starter på en videregående uddannelse, der rangerer to deciler lavere i samlet karaktersnit, end hvor personens eget karaktersnit rangerer. Så hvis en person fx har et karaktersnit, der placerer den pågældende i 5. decil hvor det samlede karaktersnit kun placerer uddannelsen i 3. decil, vil personens karaktersnit ligge "væsentligt over" karaktersnittet blandt de studerende på uddannelsen. Beregningen sker dog på percentil- og ikke decilniveau. Se mere i "Data og metode".

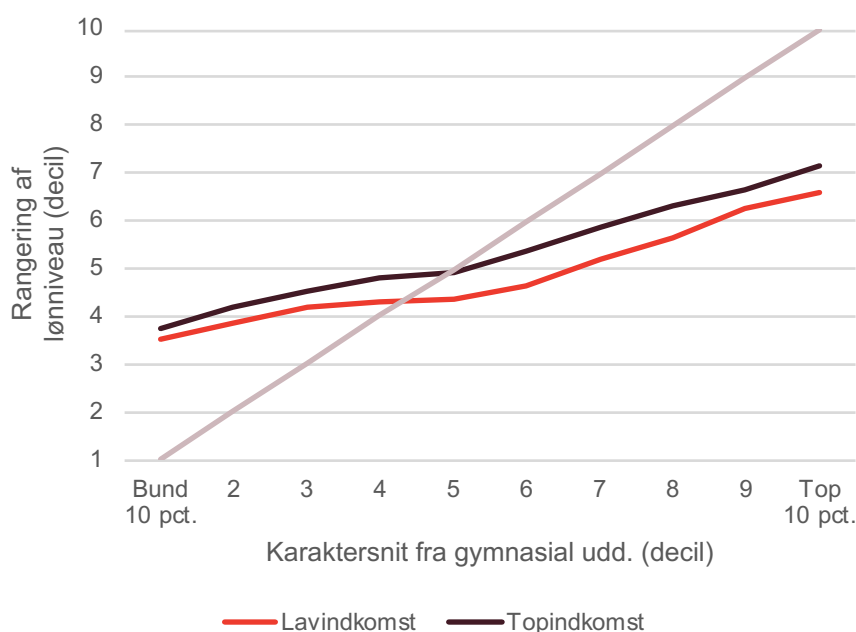
⁵ Igen er uddannelserne vægtet efter, hvor mange unge der starter på den enkelte uddannelse. Se "Data og metode" for definition af lønniveau.

karactersnit også vælger de uddannelser, der ligger i top, når vi rangerer uddannelserne efter deres lønniveau. Og om unge med middelkarakterer også vælger uddannelser forbundet med et gennemsnitligt lønniveau.

Og igen kan vi se, at der er en forskel mht. valg af uddannelse, når vi opdeler de unge efter deres forældres indkomstniveau, jf. Figur 5. På samme måde som da vi sammenlignede de unges eget karactersnit med de øvrige studerende på uddannelsen, er der en klar tendens til, at unge fra topindkomstfamilier vælger uddannelser forbundet med et højere lønniveau end unge fra lavindkomstfamilier.

Og igen er forskellen størst, når vi ser på unge, der befinder sig i midten af karakterfordelingen, hvad angår deres gymnasiale karakterer. Her vælger fx ca. 40 pct. af de unge fra topindkomstfamilier en uddannelse, der indkomstmæssigt rangerer væsentligt højere, sammenlignet med hvor de unge selv er placeret karaktermæssigt ift. resten af deres årgang.⁶ Blandt unge fra lavindkomstfamilier er det kun omkring 30 pct., der vælger samme type uddannelser

Figur 5 // Forskel mht. rangering mellem den unges eget gymnasiale karactersnit og lønniveauet for den valgte videregående uddannelse

Kilde: egne beregninger på baggrund af registerdata fra Danmarks Statistik

Anm: Inkluderer personer, der færdiggjorde en gymnasial uddannelse i 2011-2015 og startede på en videregående uddannelse, inden de fyldte 24 år. Forældrenes indkomstniveau er beregnet, da personerne var 14-16 år.

Unge fra lavindkomstfamilier vælger altså at starte på videregående uddannelser, hvor både karactersnittet blandt de studerende og lønniveauet er lavere end på de uddannelser, som unge fra topindkomstfamilier med samme gymnasiale karactersnit vælger at starte på. På den måde er der altså betydelige forskelle mht. valg af videregående uddannelse, når vi sammenligner unge med samme gymnasiale karactersnit fra hhv. lav- og topindkomstfamilier.

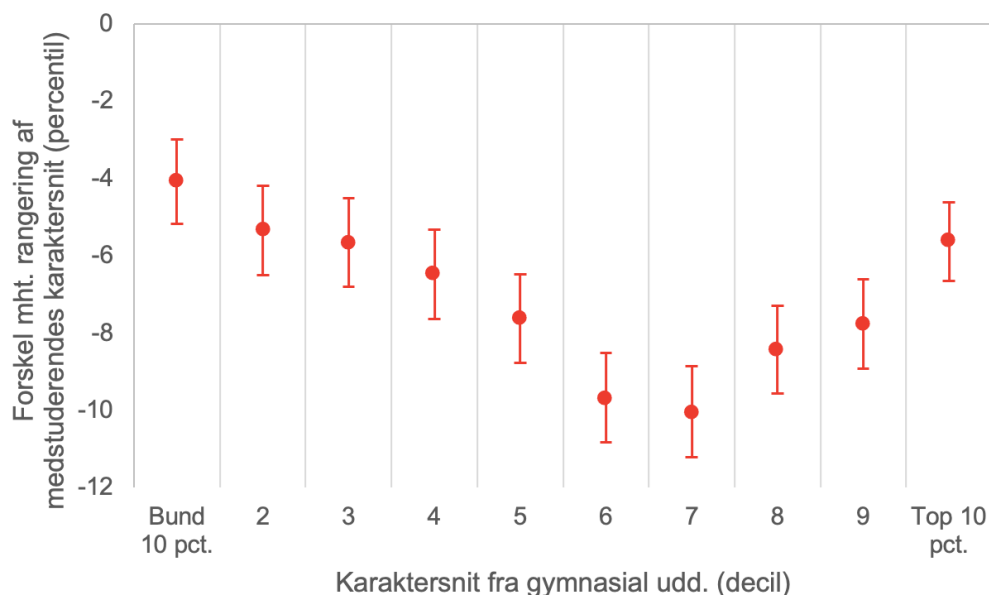
⁶ Se bilaget for figur.

Indtil videre har vi alene grupperet de unge efter deres gymnasiale karaktersnit og deres forældres indkomstniveau og er derfor ikke sikre på, at de forskelle, som vi ser mellem unge fra hhv. lav- og topindkomstfamilier, til dels kommer fra andre forskelle mellem de to grupper af unge.

Vi beregner derfor forskellene mht. valg af uddannelse mellem unge fra lav- og topindkomstfamilier for hver karakterdecil igen, hvor vi samtidig tager højde for forskelle mht. fx køn, herkomst og antal år mellem gymnasial uddannelse og påbegyndt uddannelse. Når det kommer til forskellen mellem den unges eget karaktersnit og karaktersnittet blandt de studerende på uddannelsen generelt, bliver billedet fra før bekræftet, jf. Figur 6.

Uanset hvilke karakterer som de unge fra lavindkomstfamilier har, har de en tendens til at starte på uddannelser, hvor de studerende har et lavere karaktersnit, sammenlignet med uddannelsesvalgene blandt unge fra topindkomstfamilier. Tallene bekræfter også, at der er størst forskel mht. valg af uddannelse, når vi ser på unge, der har et gymnasialt karaktersnit, som er lidt over middel (karakterdecil 6 og 7). Her er der altså den stærkeste tendens til, at unge fra lavindkomstfamilier starter på uddannelser, hvor karaktersnittet blandt de studerende er betydeligt lavere end deres eget gymnasiale karaktersnit. Omvendt vælger unge mere ens, når de har enten relativt høje eller lave gymnasiekarakterer.

Figur 6 // Estimeret forskel mellem den unges eget gymnasiale karaktersnit og karaktersnittet blandt de studerende på den valgte videregående uddannelse, kontrolleret for baggrundskarakteristika

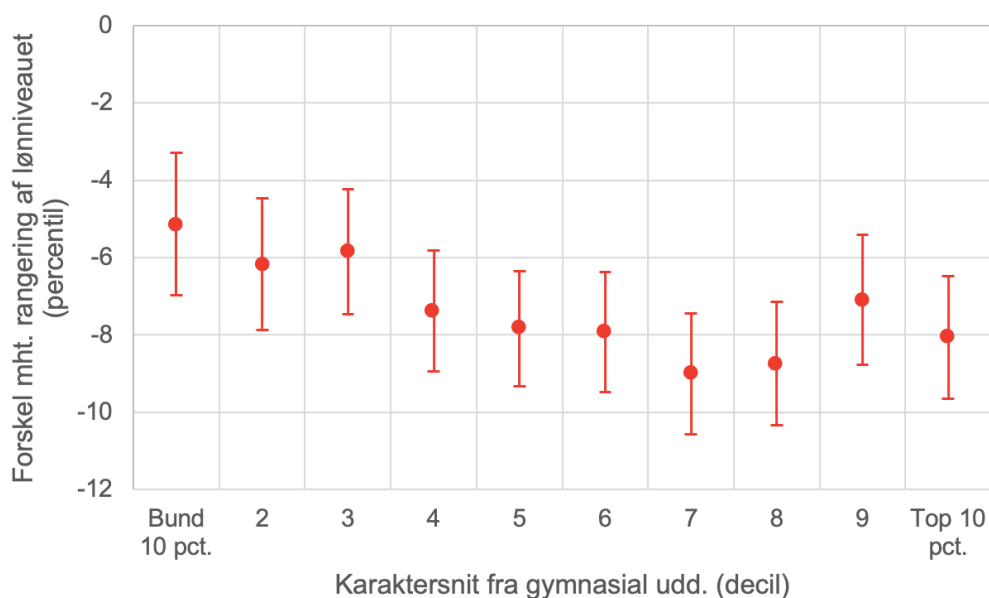

Kilde: egne beregninger på baggrund af registerdata fra Danmarks Statistik

Anm.: Inkluderer personer, der færdiggjorde en gymnasial uddannelse i 2011-2015 og startede på en videregående uddannelse, inden de fyldte 24 år. Forældrenes indkomstniveau er beregnet, da personerne var 14-16 år.

På samme vis er der også stadig forskel mht. valg af uddannelse mellem unge fra hhv. lav- og topindkomstfamilier, når det kommer til lønniveauet på den valgte uddannelse, efter at vi har taget højde for de unges baggrundskarakteristika, jf. Figur 7. Igen bekræfter det billedet af, at unge fra lavindkomstfamilier vælger uddannelser forbundet med et lavere lønniveau end de uddannelser, som unge fra topindkomstfamilier med samme gymnasiale karakterniveau vælger. Her bliver forskellen også gradvist større, jo højere karakterer de unge selv har. Dog bliver forskellen en anelse mindre, når vi ser på unge med de højeste gymnasiale karaktersnit.

Figur 7 // Estimeret forskel mellem den unges eget gymnasiale karaktersnit og lønniveauet for den valgte videregående uddannelse, kontrolleret for baggrundskarakteristika

Kilde: egne beregninger på baggrund af registerdata fra Danmarks Statistik

Anm.: Inkluderer personer, der færdiggjorde en gymnasial uddannelse i 2011-2015 og startede på en videregående uddannelse, inden de fyldte 24 år. Forældrenes indkomstniveau er beregnet, da personerne var 14-16 år.

04

Social baggrund og forskelle mht. job og løn

Social baggrund og forskelle mht. job og løn

Indtil videre har vi set, at unge fra hhv. relativt ressourcetsvage og relativt ressourcestærke hjem vælger forskellige videregående uddannelser, selv når de har det samme faglige udgangspunkt fra de gymnasiale uddannelser. Og da unge fra ressourcetsvage hjem oftere fx vælger uddannelser forbundet med en lavere løn, vil dette alt andet lige bidrage til at øge indkomstforskellene mellem de to grupper af unge senere hen i livet.

Men det er ikke kun i valget af videregående uddannelse, at der opstår forskelle mellem unge opvokset i lav- og topindkomstfamilier. Forskellene viser sig også, når vi ser på unge med samme uddannelsesbaggrund og sammenligner deres job og løn.

Inden for en række fagområder, særligt inden for personer med en kandidatuddannelse, er der en klar tendens til, at der er flere opvokset i topindkomstfamilier, der er ansat til ledelsesarbejde som 40-årige, sammenlignet med 40-årige med samme uddannelsesbaggrund, som er opvokset i lavindkomstfamilier, jf. Tabel 1. Hvis vi fx ser på 40-årige, der har en kandidatuddannelse inden for "Informations- og kommunikationsteknologi", er ca. 10 pct. af de 40-årige fra topindkomstfamilier ansat til ledelsesarbejde, mens kun ca. 5 pct. af dem fra lavindkomstfamilier er ansat til det samme.

Hvis vi ser på de største fagområder inden for professionsbacheloruddannelser, er der ikke helt så markante forskelle mht. andelen, der er ansat til ledelsesarbejde, men andelen er dog størst for topindkomstfamilier inden for alle de fire fagområder.

Tabel 1 // Andel af 40-årige ansat til ledelsesarbejde inden for udvalgte uddannelsesgrupper

	Andel ansat til ledelsesarbejde		Andel ansat til arbejde, der forudsætter viden på højeste niveau	
	Lavindkomst	Topindkomst	Lavindkomst	Topindkomst
Udvalgte kandidatuddannelser:				
Sprog og kultur	0,0 %	4,5 %	69,4 %	74,9 %
Samfundsøkonomi	16,0 %	21,9 %	64,9 %	63,0 %
Politologi	7,4 %	14,3 %	69,1 %	74,2 %
Matematik	0,0 %	6,9 %	83,3 %	84,6 %
Informations- og kommunikationsteknologi	5,2 %	10,3 %	81,9 %	74,9 %
Lægevidenskab	1,1 %	0,4 %	98,3 %	98,5 %
Udvalgte professionsbacheloruddannelser:				
Læreruddannelser	3,0 %	4,1 %	88,6 %	88,4 %
Syge- og sundhedspleje	0,4 %	0,4 %	93,9 %	93,0 %
Pædagogisk arbejde med børn og unge	3,4 %	5,8 %	86,4 %	83,9 %
Social rådgivning og vejledning m.m.	1,0 %	1,8 %	79,5 %	79,1 %

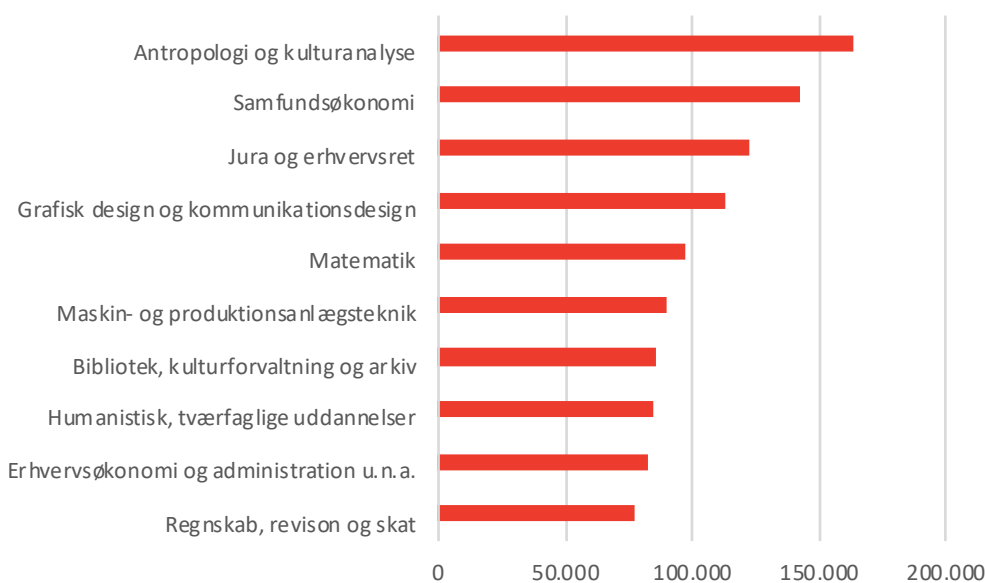
Kilde: egne beregninger på baggrund af registerdata fra Danmarks Statistik

Anm.: Forældrenes indkomstniveau er beregnet, da de 40-årige var 14-16 år.

Der er ikke kun tale om forskelle, når det kommer til jobtype som 40-årig, når vi sammenligner personer fra hhv. lav- og topindkomstfamilier. Der er også betragtelige indkomstforskelle, hvis vi ser på 40-årige med samme uddannelsesbaggrund, jf. Figur 8. Den største absolutte indkomstforskel for personer med kandidatuddannelser er blandt dem fra fagområdet "Antropologi og kulturanalyse", hvor personer fra topindkomstfamilier tjener knap 165.000 kr. mere om året sammenlignet med personer fra lavindkomstfamilier, svarende til en indkomstforskel på ca. 50 pct. De næste faggrupper med de største indkomstforskelle er "Samfundsøkonomi" og "Jura og erhvervsret" med en indkomstforskel mellem top- og lavindkomstfamilier på ca. 120.000-140.000 kr. svarende til 22-23 pct. Der er faktisk kun ét fagområde, hvor personer fra lavindkomstfamilier tjener mere som 40-årige, hvilket er inden for "Tandpleje og tandbehandling".

Dette understreger, at det ikke kun er mht. valg af videregående uddannelse, at der stadig er social ulighed, men også mht., hvilke typer job og dermed hvilken indkomst personer opvokset i lavindkomstfamilier får, sammenlignet med personer fra topindkomstfamilier. Med andre ord indikerer dette, at personer fra lavindkomstfamilier møder nogle barrierer også efter endt uddannelse, der gør, at de ender med ikke at tjene helt så meget som deres studiefæller fra topindkomstfamilier.

Figur 8 // Kandidatuddannelsesgrupper med størst gennemsnitlig indkomstforskel mellem 40-årige fra hhv. lav- og topindkomstfamilier

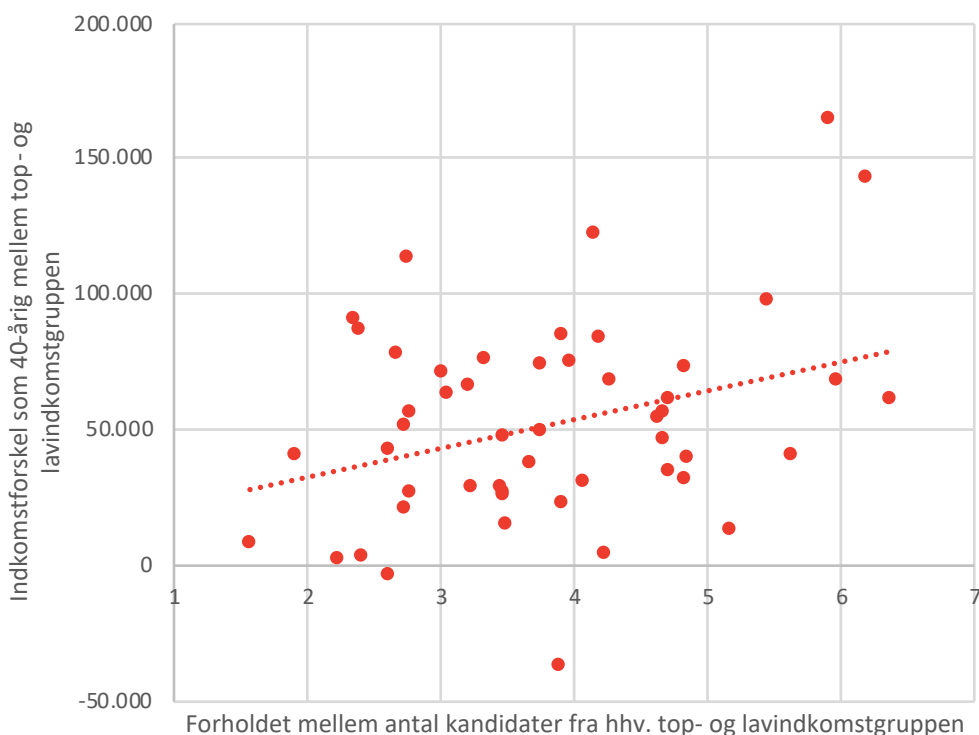

Kilde: egne beregninger på baggrund af registerdata fra Danmarks Statistik

Anm.: Forældrenes indkomstniveau er beregnet, da de 40-årige var 14-16 år. Indkomstforskellen er præsenteret som, hvor meget 40-årige fra topindkomstfamilier tjener mere end 40-årige fra lavindkomstfamilier.

Der er også en tydelig tendens til, at indkomstforskellene mellem 40-årige fra hhv. lav- og topindkomstfamilier er større, jo mere personer fra topindkomstfamilier fylder inden for det specifikke fagområde, jf. Figur 9. Inden for fx "Samfundsøkonomi" er der godt seks personer fra topindkomstfamilier for hver person fra lavindkomstfamilier. Omvendt er det samme forhold inden for fx "Jordbrug mv." kun to til en, og her er der ingen indkomstforskel.

Figur 9 // Sammenhæng mellem indkomstforskellen som 40-årige og forholdet mellem antal kandidater fra hhv. lav- og topindkomstfamilier inden for den enkelte kandidatuddannelsesgruppe

Kilde: egne beregninger på baggrund af registerdata fra Danmarks Statistik

Anm.: Forældrenes indkomstniveau er beregnet, da de 40-årige var 14-16 år. Indkomstforskellen er præsenteret som, hvor meget 40-årige fra topindkomstfamilier tjener mere end 40-årige fra lavindkomstfamilier.

Indtil videre har vi bare sammenlignet lav- og topindkomstfamilier uden at tage højde for eventuelle andre forskelle mellem de to grupper. Fx ved vi fra det forrige afsnit, at det adgangsgivende karaktersnit som oftest er lavere blandt personer fra lavindkomstfamilier, hvilket kan være med til at forklare en del af den indkomstforskel, vi har set indtil nu.

Derfor estimerer vi lønforskellene på tværs af alle de tre videregående uddannelsesniveauer, hvor vi samtidig tager højde for forskelle mht. køn, dimittendår, gymnasialt karaktersnit, herkomst og familieforhold.⁷

Når vi har taget højde for disse faktorer alene, er indkomstforskellen mellem lav- og topindkomstfamilier på 11,4 pct. i topindkomstfamiliers favør, når vi ser på 40-åriges indkomst.

⁷ Se "Data og metode" for yderligere information.

Hvis vi også tager højde for, hvilken uddannelse de 40-årige har, bliver forskellen reduceret til 9,7 pct., men forskellen bliver yderligere reduceret til 8,1 pct., hvis vi tager højde for, hvilken branche de er ansat i, og hvilket job de har. Så hvis vi groft sagt sammenligner to 40-årige med samme uddannelse ansat i samme branche, og som udfører den samme slags arbejde, er der stadig i gennemsnit en indkomstforskel på ca. 8 pct. mellem 40-årige fra hhv. lav- og topindkomstfamilier. Til sammenligning er indkomstforskellen mellem mænd og kvinder blandt disse personer på ca. 14 pct.

Tabel 2 // Estimeret indkomstforskel mellem 40-årige fra hhv. lav- og topindkomstfamilier

	Udgangspunkt	+ fagområde	+ branche	+ jobkategori
	(1)	(2)	(3)	(4)
Indkomstforskel	-0,113***	-0,096***	-0,091***	-0,081***
Antal observationer	39.795	39.795	39.795	38.751
R ²	0,330	0,400	0,422	0,495
Kontrol for baggrunds-karakteristika og udd.-niveau	Ja	Ja	Ja	Ja

Kilde: egne beregninger på baggrund af registerdata fra Danmarks Statistik

Anm.: Forældrenes indkomstniveau er beregnet, da de 40-årige var 14-16 år. Indkomstforskellen er præsenteret som, hvor meget 40-årige fra lavindkomstfamilier tjener mindre end 40-årige fra topindkomstfamilier. Se desuden bilaget for figur, der viser fagområder med størst indkomstforskel, når der er taget højde for baggrundskarakteristika.

05

Data og metode

Data og metode

I det meste af analysen opdeler vi personer efter deres forældres indkomstniveau og ser kun på de personer, hvis forældre havde en indkomst blandt de 20 pct. højeste (topindkomstfamilier) eller laveste (lavindkomstfamilier) for deres årgang, da de unge var 14-16 år. På den måde inkluderer vi kun personer, der boede i Danmark på det tidspunkt. Forældrenes indkomst er baseret på deres erhvervsindkomst, dvs. deres lønindkomst, nettooverskud af selvstændig virksomhed samt honorarer.

I første del af analysen ser vi unge, der afsluttede en gymnasial uddannelse i 2011-2015, og deres først valgte videregående uddannelse. De skal dog starte på den videregående uddannelse, inden de er fyldt 23 år. I første omgang rangerer vi de unge ud fra deres gymnasiale karaktersnit. Vi inddeler dem i ti lige store grupper for hver årgang, sådan at fx de unge, der fik de 10 pct. laveste karaktersnit, bliver samlet i én gruppe. Vi beregner også rangeringen i percentiler (altså 100 lige store grupper per årgang).

Dernæst grupperer vi de samme unge efter, hvilken videregående uddannelse og uddannelsesinstitution de starter på som deres første videregående uddannelse. Uddannelserne opdeler vi efter DISCED-15-fagområder, hvor en del fagområder dog er lagt sammen (se bilaget). Alle disse uddannelser rangerer vi efter to ting.

Det første er det samlede karaktersnit blandt alle de unge, der er startet på den pågældende uddannelse, og vi tildeler dette karaktersnit til hver ung på uddannelsen. På baggrund af dette rangerer vi så uddannelserne efter det samlede karaktersnit i percentiler, så de uddannelser, hvor de studerende samlet set har det højeste karaktersnit, vil ligge i top 1 pct. og så fremdeles. Uddannelserne bliver vægtet efter antal studerende, så studerende på uddannelsen med det højeste karaktersnit fx optager de første pladser i top 1 pct. blandt alle studerende. Tilgangen er også anvendt i et amerikansk studie (Campbell et al., 2022).

Det andet, som vi rangerer uddannelserne efter, er uddannelsernes lønniveau. Her opdeler vi ikke uddannelserne efter uddannelsesinstitution men alene efter fagområder. Resultaterne ændrer sig dog ikke markant ved at opdele efter uddannelsesinstitution også, men vi mister en del observationer ved dette. Vi tager udgangspunkt i lønnen for mænd med den pågældende uddannelse i alderen 31 til 40 år. Mænd er valgt for at undgå udfordringer med fx barsel.⁸

Når vi vil se, om forskellene mht. valg af uddannelse mellem personer fra hhv. lav- og topindkomstfamilier er drevet af forskelle mht. udvalgte baggrundskarakteristika, bliver der opstillet en regressionsmodel:

$$\mathbf{Rang}_i = \mathbf{Indkomstgruppe}_i + \mathbf{Z}_i + \varepsilon_i, \text{ hvis } \mathbf{Gym_kat_rang}_i = \mathbf{karakterdecil}_i$$

\mathbf{Rang}_i er rangering af den uddannelse, som den enkelte har valgt, ift. enten karaktersnittet blandt de studerende eller det forventede lønniveau. Dette bliver forklaret ved $\mathbf{Indkomstgruppe}_i$, der definerer, om den pågældende er fra enten en lavindkomstfamilie eller en topindkomstfamilie. Dvs. at alle øvrige personer er udeladt. Det er denne variabel, som vi interesserer os for. \mathbf{Z}_i inkluderer øvrige baggrundskarakteristika, der i de to modeller er køn, alder, herkomst, år for afsluttet gym-

⁸ Se desuden DEA (2022d) og Sloane et al. (2021) for lignende tilgang og overvejelser derom.

nasial uddannelse og antal år fra gymnasial uddannelse til påbegyndt videregående uddannelse. Personerne bliver opdelt efter deres gymnasiale karaktersnit i ti grupper, og sammenhængen mellem indkomstgruppen og rangering af valgte uddannelse bliver estimeret for hver af disse karakterdecilier separat.

I anden del af analysen ser vi på personer, der fyldte 40 år i 2016-2020. Igen opdeler vi personerne efter deres forældres indkomstniveau, da de 40-årige selv var 14-16 år. Vi ser desuden kun på personer, der som 40-årige har fuldført en videregående uddannelse. De 40-åriges indkomst er den indtægt, som der er betalt arbejdsmarkedsbidrag af i det pågældende år. Deres beskæftigelsesstatus er bestemt ud fra den registerbaserede arbejdsstyrkestatistik (RAS), hvor der bliver taget udgangspunkt i DISCO-koden for at bestemme personernes arbejdsfunktion. Ligesom for uddannelsesområderne er nogle af jobfunktionerne lagt sammen for at undgå for få personer i hver kohorte (se bilaget for detaljeret oversigt).

Indkomstforskellene blandt de 40-årige bliver estimeret ud fra en række modeller:

$$\mathbf{Indkomst}_i = \mathbf{Indkomstgruppe}_i + \mathbf{Y}_i + \mathbf{Z}_i + \boldsymbol{\varepsilon}_i$$

Indkomst_i er indkomsten for den 40-årige. Dette bliver igen forklaret ved Indkomstgruppe_i, der definerer, om den pågældende er fra enten en lavindkomstfamilie eller en topindkomstfamilie. Z_i inkluderer igen baggrundskarakteristika, der her er køn, herkomst, gymnasialt karaktersnit, ægteskabelig status, deltidsbeskæftigelse, uddannelsesniveau, dimittendår og fødselsårgang. Y_i inkluderer en række kontrolvariable for uddannelses- og beskæftigelsesstatus som fx uddannelsens specifikke fagområde, branche og jobkategori.

06

Litteraturliste

Litteraturliste

Campbell, S., Macmillan, L., Murphy, R., Wyness, G., 2022. Matching in the Dark? Inequalities in Student to Degree Match. *J. Labor Econ.* 40, 807–850. <https://doi.org/10.1086/718433>.

DEA, 2022a. Et uddannelseslandskab i forandring.

DEA, 2022b. Hvad har betydning for gymnasieelevers uddannelsesvalg?

DEA, 2022c. Hvad har betydning for potentielle sygeplejersker, lærere, pædagoger og socialrådgiveres uddannelsesvalg?

DEA, 2022d. Et kønsopdelt uddannelsessystem.

DEA, 2020. Social mobilitet på de videregående uddannelser.

Friedman, S., Laurison, D., 2020. *The Class Ceiling – Why it pays to be Privileged*. Policy Press.

Heckman, J., Landersø, R., 2022. Lessons for Americans from Denmark about inequality and social mobility. *Labour Econ.*, European Association of Labour Economists, World Conference EALE/SOLE/AASLE, Berlin, Germany, 25 – 27 June 2020 77, 101999. <https://doi.org/10.1016/j.labe-co.2021.101999>.

Landersø, R., Heckman, J.J., 2017. The Scandinavian Fantasy: The Sources of Intergenerational Mobility in Denmark and the US. *Scand. J. Econ.* 119, 178–230. <https://doi.org/10.1111/sjoe.12219>.

Larsen, A.G., Ellersgaard, C., Bensen, M., 2015. *Magteliten*. Politikens Forlag.

OECD, 2018. *A Broken Social Elevator? How to Promote Social Mobility*.

Sloane, C.M., Hurst, E.G., Black, D.A., 2021. College Majors, Occupations, and the Gender Wage Gap. *J. Econ. Perspect.* 35, 223–248. <https://doi.org/10.1257/jep.35.4.223>.

Thomsen, J.-P., 2022a. Social ulighed i adgangen til danske universitetsuddannelser. *Samfundsøkonomen* 2022, 53–60. <https://doi.org/10.7146/samfundsokonomien.v2022i3.133981>.

Thomsen, J.-P., 2022b. The social class gap in bachelor's and master's completion: university dropout in times of educational expansion. *High. Educ.* 83, 1021–1038. <https://doi.org/10.1007/s10734-021-00726-3>.

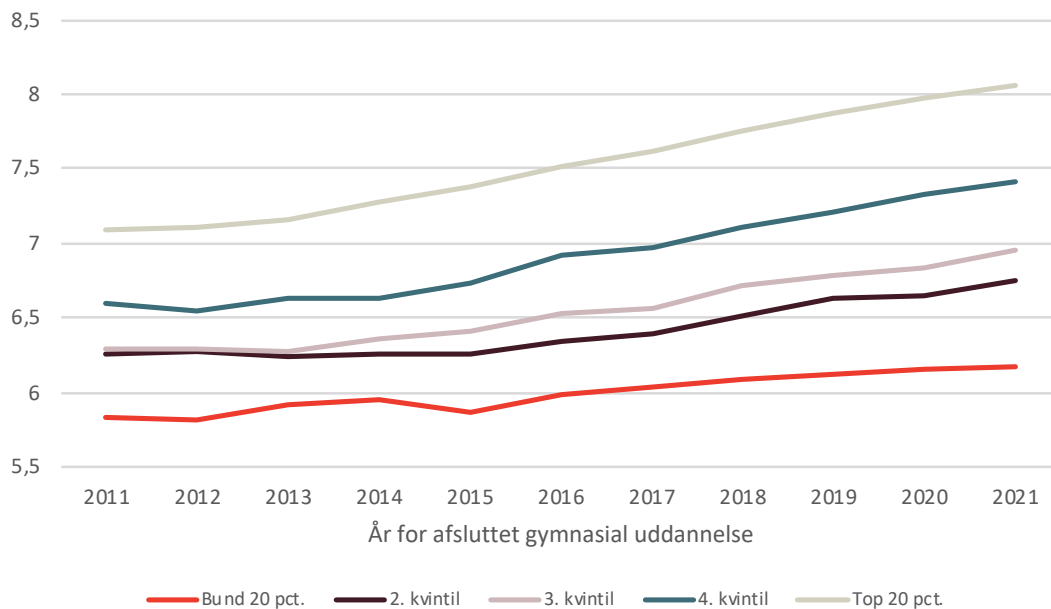
World Economic Forum, 2020. *The Global Social Mobility Report 2020 Equality, Opportunity and a New Economic Imperative*.

07

Bilag

Bilag

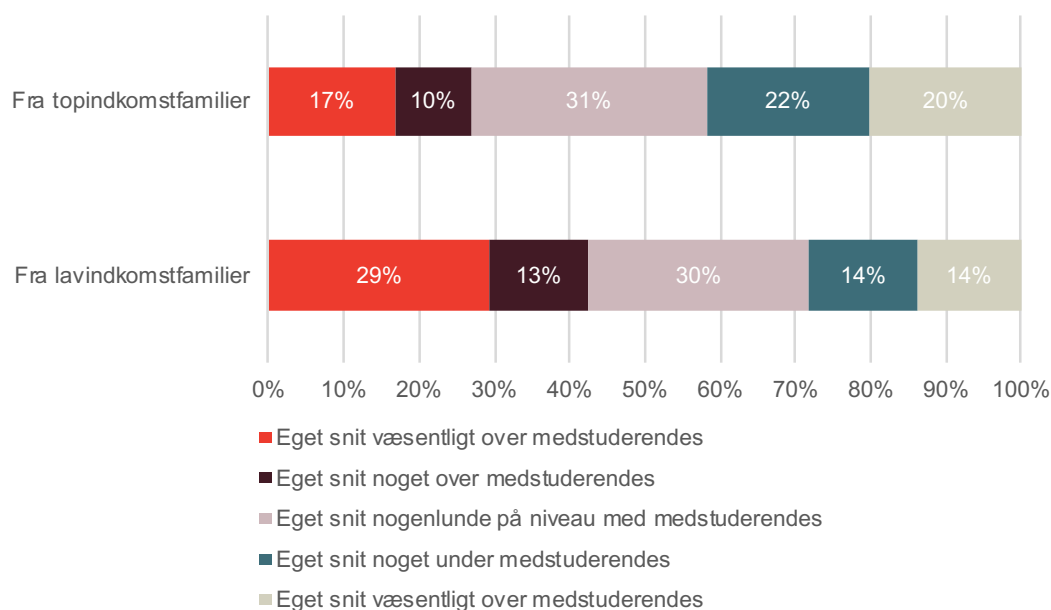
Figur 10 // Karaktersnit fra gymnasial uddannelse opdelt efter forældres indkomstniveau, 2011-2021

Kilde: egne beregninger på baggrund af registerdata fra Danmarks Statistik

Anm.: Forældrenes indkomstniveau er beregnet, da de unge var 14-16 år.

Figur 11 // Forholdet mellem unges karakterer fra deres gymnasiale uddannelse og lønniveauet for den valgte uddannelse. Kun for unge med middelkarakterer fra deres gymnasiale uddannelse

Kilde: egne beregninger på baggrund af registerdata fra Danmarks Statistik

Anm.: Inkluderer personer, der færdiggjorde en gymnasial uddannelse i 2011-2015 og startede på en videregående uddannelse, inden de fyldte 24 år. Forældrenes indkomstniveau er beregnet, da de 30-årige var 14-16 år. Middelkarakterer er defineret ved at have et gymnasialt karaktersnit i 5.-6. decil.

Figur 12 // Uddannelsesgrupper med størst gennemsnitlig indkomstforskel mellem 40-årige fra hhv. lav- og topindkomstfamilier, kontrolleret for baggrundskarakteristika

Kilde: egne beregninger på baggrund af registerdata fra Danmarks Statistik

Anm.: Forældrenes indkomstniveau er beregnet, da de 40-årige var 14-16 år. Indkomstforskellen er præsenteret som, hvor meget 40-årige fra topindkomstfamilier tjener mere end 40-årige fra lavindkomstfamilier. Der er kontrolleret for køn, herkomst, gymnasialt karaktersnit, ægteskabelig status, deltidsbeskæftigelse, uddannelsesniveau, dimittendår og fødselsårgang.

DEA

Tænk tanken DEA
Fiolstræde 44
1171 København K

www.dea.nu